

ITTHON ÉS KÜLFÖLDÖN IS MEGTANULHATÓ A HEGEDŰKÉSZÍTÉS

Istennő a műhelyből

Az egyik legnagyobb tudást igénylő hangszerkészítő szakma a hegedűkészítés. A sorozatgyártásban készülő darabok mellett léteznek a tulajdonos egyedi igényei szerint, mesterember keze alól kikerülő csodálatos hangzású hegedűk.

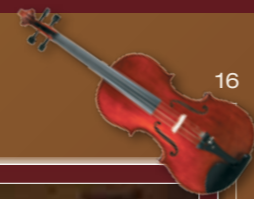

A hegedű története egészen az őskorig nyúlik vissza, az első megjelenési formája a felhúzott íj. A meghúzott ideg adta a hangot, és a feszítés mértékével lehetett a hangmagasságot szabályozni, így kaptuk meg a történelem első egyhúros hangszerét. Az első változás a kezdetleges hegedűnél, hogy eltűnt az íj, megmaradtak

A hegedűvel kapcsolatos szókapcsolatokból, mondásokból elég sok él a magyar nyelvben. A másodhegedűs jelzőt arra mondják, aki csak a második az adott tevékenységben, szakmában. Az elhúzza a nótáját pedig nemcsak szó szerint értelmezhetjük, hanem megveri a másikat vagy csupán figyelmeztetésnek használják, pl. gyermeknél.

A világhíres, rendkívül szépen szóló Stradivari kiválóságának az okát manapság is kutatják, az egyik titok talán a Tarvisio környékén beszerzett fenyőfákban rejlik. A másik elmélet szerint, a hegedűkön alkalmazott speciális lakktól szólnak olyan pazarul az olasz mester hangszerei.

Néhány nagy hegedűkészítő család: Amati, Guarneri, Stradivari, Stainer.

a húr rögzítési pontjai, a hangot tovább erősítő testet pedig, mindenki a saját elképzelése szerint készítette el. A hegedű közvetlen elődjének a rebek tekinthető, amely Európában már a 10. században elterjedt. Eredetét a Közel-Keleten kell keresni, onnan került az öreg kontinensre a körte formájú, húros hangszer. Az elődök között meg kell említeni a fidulát is. Az első, ma is látható emlékek a hegedűről festményeken maradtak fenn,

ezek az 1400-as évek közepéről származnak. A hegedű világhódító útjára Olaszország északi részéről indult, az áttörés Andrea Amatihoz kötődik, aki az 1500-as évek elején a Medici család felkérése készített hegedűt. Akkoriban a hangszer nyaka a ma használnál rövidebb volt, és a hurok anyaga is más volt. A fidula pontos leírását Philibert Jambe de Fer, 1556-ban megjelent könyvében – *A zene összessége* – találjuk meg.

Nem véletlenül található Cremonában a nemzetközi híró hegedűkészítő iskola és a múzeum. Itt született többek között Antonio Stradivari (1643–1737), a világ leghíresebb hegedűkészítője, aki a szakmát az ott élő Amati családnál tanulta. Az által készített hegedűket, Stradivarius-nak hívják.

A HEGEDŰ RÉSEI

Mielőtt a készítés rejtelmében elmerülnénk, érdemes körüljárni a felépítését, ennek a Yehudi Menuhin által csak istennőként jellemzett hangszernek. A testet, pontosabban a rezonátor testet, korpuzsnak is hívják, ami a hegedű homokórát formázó része. Ennek a felső része a tető, a rajta lévő F alakú két nyílás a hangrés. A láb, az a fa elem, amely a húrokat kiemeli a hegedű közepén. A lélek, a tetőt és a hátlapot összekötő kis fadarab, funkciója, hogy a rezgéseket továbbítsa a hátlapnak. Érdekessége, hogy nincs szilárdan rögzítve, óvatos elmozgatásával lehet a hegedű hangszínét, hangerejét állítani. A hegedű hangját a megrezgetett levegő adja, ezt bizonyítandó elvégezhető egy kísérlet. Ez abból áll, ha a jól behangolt, senki által nem érintett hegedű közelében elkezdnek játszani, az érintetlen hangszer, a levegővel tovaterjedő rezgések hatására megszólal.

A hátlapot és a tetőt hat darab oldalelem tartja össze, a húrokat, a testnek az alsó részén lévő húrtartóba és a felső részen lévő nyaknak nevezett rész végén lévő csigán rögzítik.

A hegedű testén rögzített nyak több részből áll, egyik része a nyakszár, ennek a végén alakították ki a hangoló szekrényt, amiben található a hangoló kulcsok, a sort a csiga zárja. A nyakszáron található fekete ébenfával borított részre (forgólap) szorítják rá a húrokat játék közben. Kezdetben a hegedűhúrok nyúl- vagy birkabélből készültek, ma már speciális megmunkálással készült húrokat használnak, amiből igen nagy a választék. A zenészek természetesen rendelkeznek tartalék húrokkal, amelyet készletben tartanak maguknál. A csere gyakran megtörténik, mert az intenzív használat miatt komoly a hurok nyúlása és kopása. Későbbi „kiegészítője” lett az áll alatti támasztékként szolgáló álltartó

és a vállpárna. A vonó fernambuk fából készül, ami igen ritka és drága fajtája. A vonó végén lévő fekete részt kápának hívják, ebben egy „gyöngy” található, ami tengeri kagylóból készül a tolokával együtt. Maga a kápa anyaga lehet ébenfa, kígyófa, csont és szaru is. Vonószőrként általában a mén megtisztított farokszőrét használják, szakértőnk műhelyében is volt különböző színű és vastagságú lószőr készlet, amit a vonó javításához vagy készítéséhez használnak. A 74,5 cm hosszú vonó szőrét majd minden használat előtt gyantázni kell, hogy a húrokon ne csússzon meg.

Manapság a ritka és drága fernambuk fát próbálják – több-kevesebb sikerrel – az igen könnyű és erős szénszállal helyettesíteni. Érdekes, hogy a hegedű testének az elkészítésénél is voltak hasonló kísérletek, de a mesterséges anyagból készült hegedű nem szól annyira jól, mint a fa társa. A tető és több más elem alapanyaga lucfenyő, a hátlap, a nyak és az oldalfal a keményebb juharfából készül.

A hegedű 64 darabból áll, hogy melyik elem, hogyan, miként befolyásolja a hangot, és mekkora munka felépíteni, arról a hangszerész tud mesélni.

A SZAKMA ELSAJÁTÍTÁSA

A magyarországi hangszerálmány értéke több milliárd forint, némely hangszer értéke sok tíz millió forintban mérhető. Ezek karbantartásához, felújításához komoly szakértelem és felelősség szükséges, ez vezérelte a döntéshozókat, mikor 1991-ben létrejött a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Hangszerész Képző Szakközépiskolája. Az iskola 2+1 éves nappali képzést biztosít a tanulóknak, ahol az elméleti képzés mellett termé-

szetesen a gyakorlatról is gondoskodnak. Aki külföldön akar tanulni és hegedűre akar specializálódni, annak feltétlenül Cremonába kell mennie, ahol már a kilencedik évfolyamos diákoknak is lehetőségük van a hegedűkészítés elsajátítására. Szakértőnknek, Kónya Lajos hangszerkészítőnek van tapasztalata az I. P. I. A. L. L. rövidítésű iskolával, ugyanis édesapja – miután autodidakta módon itthon megtanulta a hegedűkészítést – negyvenévesen ült be az iskolapadba, és négy év elmúltával tért haza a nemzetközi hírnév iskolából, akitől azután a tatabányai szakember elsajátította az ott tanultakat.

És hogy mennyire sikeresen, azt bizonyítja az irodája falát díszítő számtalan oklevél, hazai és külföldi kiállításokon elért előkelő helyezésekért kapott sok más bizonyíték. Kónya úr bátyja is Cremonában tanult, ő régóta Olaszországban él és hangszerkészítőként dolgozik. A szakma szerencsére tovább folytatódik a családban, Kónya Lajos fia is sikeres hangszerkészítő.

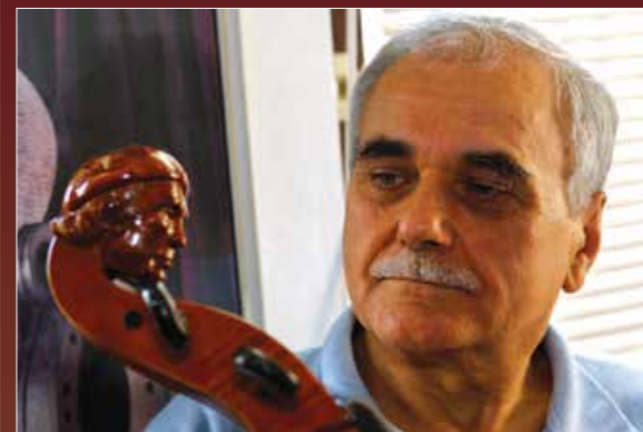
SZERSZÁMOK

Igen fontos a szakma magas szintű elsajátítása a képzés alatt, és később is állandóan képeznie kell magát az embernek, ugyanis a hegedűkészítéshez igen komoly szaktudás szükséges. Kónya úr műhelyében gyorsan elveszik az asztalos munkákban járatlan személy: a falakon lévő tartókban kb. ötven fajta véső található, testesebb dobozban találhatók a különféle finomságú csiszolópapírok. A fűrészekből is 5–6 féle látható, a tartóban lévő kb. 10×15 cm-es acéllemezek a fa megmunkálására szolgálnak, ezeket a szakmában csak citlingnek emlegetik. A vésőkből „természetesen” nem csak ennyi van, el van téve még száz darab, így nincs olyan munkafázis, amit ne tudna megcsinálni Kónya úr. A műhely gyalukészletére sem lehet panasz, ebből is 40–50-féle áll készenlében. Létezik, első ránézésre pecsétgyűrűnek látszó mini gyalu, amivel a tetőnek a homorú részét tudja megmunkálni. A reszelők területe még zavarba ejtőbb, ugyanis 100 darab, körüli reszelő – és annak durvább felületű kivitele

– és ráspoly áll rendelkezésre, amelyek természetesen nem vásárolhatóak meg barkácsboltokban, hanem egyéni kívánság szerint, egyedi gyártásban készültek, különlegesen meghajlított, különféle felülettel ellátott darabok. A szerszámokról

Vak teszt, így nevezik azokat a próbákat, amikor úgy játszanak a művészek különféle hangszerekkel, hogy a hallgatóság nem látja, milyen hangszer szólal meg. Ezt a módszert alkalmazzák a hegedűk minősítésére szolgáló versenyeken is.

Érdekes, hogy ma is forgalomban lévő Stradivari hegedűkkel kapcsolatban, hogy egyre jobban gyarapodik a számuk. Az 1960-as években a szakértők 500–600 darabra tartották a fennmaradt, hitelesített Stradivarik számát, ma ez a szám a duplájára emelkedett. Ez a növekedés utalhat a hamisítók, ügyeskedők ténykedésére is, ugyanis fizikai képtelenség volt Stradivarinak ennyi hegedűt építeni.

annyit érdemes még tudni, hogy a vésőket és gyalukat élezni is tudni kell, ez szinte külön tudomány... Kónya úrnak a hegedűkészítésről szóló szakkönyvekből legalább 500 darabos könyvtára van.

A műhelyben asztali lámpák fényénél születnek a hegedűk és a pengetős hangszerek. A mesterséges fény azért jobb a természetes fénynél, mert jobban észre lehet venni a fában lévő egyenetlenségeket és így jobb minőségű munkát lehet végezni.

MI, MENNYI?

A nagy sorozatban gyártott, zömmel Kínából idekerült tömeggyártású hegedűk a legolcsóbbak, ezek negyvenezer forint körüli áron vásárolhatók meg. Ez a kategória azoknak ajánlható, akik ismerkednek a hegedűvel és még nem döntöttek el, hogy elkötelezik-e magukat a homokóra alakú hangszernél. Ebben az ársávban lévő hegedűktől túl sokat ne várjanak se a használók és se a hallgatók.

Következő árkategóriába, a százezer forint fölötti sávba tartoznak azok a jobb minőségű sorozatgyártású hegedűk, amelyeket több hangszerkészítő alkot úgy, hogy a különféle munkafázisokat egy-egy ember végzi. Kónya úr mesterhegedűket készít, ezek jellemzője, hogy egy személy készíti a hegedű minden részét. Ez a legigényesebb munka, egy hangszer másfél, két hónap alatt készül el. Itt az árak 800 ezertől indulnak, a felső határ pedig 2,5 millió forint magasságában található. Természetesen nem ez a csúcspont: a legfelső réteget a 600–700 millió forintba kerülő barokk korból megmaradt eredeti mesterhegedűk jelentik.

A KÉSZÍTÉS

A munka beszélgetéssel kezdődik, ahol a vevő elmondja az igényeit a hegedűről, ebbe beletartozik a mérettel, kinézettel kapcsolatos elvárások, pl. a hegedű színe, a fa erezete, a csiga formája, a hegedűn elhelyezett esetleges díszítések és azok helye. A fő szempontot természetesen a hangzás jelenti, ami kihat például a húrozásra és más részletekre is. Hogy a választás könnyebben menjen, Kónya úr különféle hegedűket mutat a vevőnek. Megbeszélés tárgyát képezi a faanyag

kiválasztása, a minimum 2,5 cm vastag, 15 cm széles és 40 cm hosszú hegedű alapanyagok hangja a kopogtatás hatására nagyon jól megkülönböztethető, és laikusként is hallani a köztük lévő eltérést.

Ha sikerült megegyezni a részletekben, akkor kerül sor a munkára, aminek fontos része a megfelelő alapanyag beszerzése. Az apáról fiúra szálló szaktudás ezen a téren is nagyon kifutott, ugyanis csak teljesen kiszáradt fából lehet jó hegedűt készíteni, mert a fa ezen állapotában már nem reped és nem deformálódik. Mára annyit változtak a viszonyok, hogy míg korábban Szlovéniába, Németországba is elmentek fáért, ma a fakereskedők keresik fel mestereket, és helyben megy a vásárlás. Érdekes, hogy a mesterségesen kiszáradt fa nem az igazi, a természetes úton, minél tovább szárított faanyagok a legjobbak.

A tényleges munka azzal kezdődik, hogy a már meglévő vagy az elképzelések szerint újonnan elkészített sablonra építik rá a hegedű testét. A hátfalat egy vagy két részből állítják össze, a hegedű oldala hat különálló elemből készül, ezek 1,2 mm körüli vastagok és a sablonhoz rögzítik, amit később eltávolítanak. Így épül fel a hegedű teste, s hogy mennyi szakértést igényel, arról elmond mindent, hogy a kézi munkával kell szimmetrikussá alakítani a tetőt és a hátfalat. Ezt teszi még nehezebbé, hogy domború mindkét felület, belül pedig homorú... Hogy jól lehessen látni az eltéréseket, ezért kell a korábban emlegetett villanyfény a munkához. Ha a test elkészült, utána építik bele az egyéni igények szerint kialakított nyakat. Ezek után már csak a hangláb, a kulcsok és a húrok felszerelése van hátra. Ebben a szakaszban mondják a hegedűre, világos színe miatt, hogy fehér hegedű. A munka legutolsó fázisa az egy, másfél hetet igénybe vevő lakkozás, melynek segítségével jön létre a megfelelő szín. A lakkréteg azonban nemcsak ezt a célt szolgálja, hanem megóvjaa a hangszer a kézzel átkerülő izzadságtól, zsírtól, szennyeződésektől és a levegő párájától is.

Benedek Attila

Elérhetőség:
Kónya Lajos hangszerkészítő mester
2800 Tatabánya,
Dózsakert u. 36.
Tel./fax: +36/34-337-400
<http://www.konyaviolin.hu>